

Inventering av Ärenprisnätfjäril på vissa lokaler i Uppsala län sommaren 2004

En jämförande studie åren 2003 och 2004.

Ärenprisnätfjäril 11 juni 2002 Östanå, Älvkarleby kn.

Foto: Eva Nohlgren

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	3
Inledning	3
Resultat.....	4
Biotopbilder.....	7
Larvspinn av Ärenprisnätjäril <i>Euphydryas aurinia</i> i augusti månad i Uppsala län sommaren 2003 och 2004.....	8
Diskussion.....	9
Planering för sommaren 2005.....	9

Sammanfattning

Sommaren 2004 återinventerades ärenprismätfjäril *Euphydryas aurinia* i hela eller delar av de Natura 2000-områden i Uppsala län där fjärilen är noterad. Till detta inventerades ett nyligen etablerad förekomst på ett hygge i anslutning till ett av Natura 2000-områdena.

På flera av lokalerna fick undertecknad en känsla av att många av larvspinnen var placerade på samma ställen som förra året. För att se om detta stämmer bör man vid en kommande inventering, inom vissa terrängavsnitt, märka ut larvspinnen i terrängen för att sedan följas upp vid nästkommande års larvspinn. Ett försök att lära sig något om fjärilarnas förmåga att välja bästa placering för sina äggsamlingar.

Det bör övervägas att redan till våren sprida ärenprisnätfjärilen till ytterligare två, i sen tid nyskapade, till synes lämpliga lokaler på Marma skjutfält. Detta för att på sikt få ett nätverk av en ursprunglig biotop av rika skogsängar. Det bör även övervägas att till våren återinplantera fjärilen vid Flät. Vi får då möjlighet att se hur den nyanlagda snöskoterleden kommer att påverka fjärilen.

Det känns även angeläget att fortsätta uppföljningen med inventeringar av ärenprisnätfjärilen i en eller annan form. Dels för att följa upp gjorda åtgärder för att lära för framtiden, samt att ha en överblick vad som händer vid de två ”metapopulationerna” Natura 2000-områdena Östanå och Siggefora.

Inledning

Sommaren 2004 återinventerades Natura-2000-områdena 1. Komossängen, 2. del av kragtledningsgata (ca 850 m) N Marma skjutfält, 3. Lindesberg – Marma skjutfält, 4. Rullskjutbanan – Marma skjutfält, 5. kraftledningsgata – Västanå och 6. kraftledningsgata Flät i Älvkarleby s:n samt 7. en kortare sträcka (640 m) av kraftledningsgata vid Siggefora i Uppsala län. Till detta tillkom en ny förekomst efter en 400 m lång körväg på hygge i anslutning till kraftledningsgatan vid Siggefora. Hygget ligger ca 250 m Ö om kraftledningsgatan N om Siggeforavägen. Noteras bör att vägen fanns där innan hygget bildades.

Till detta betades det av ännu ej inventerade sträckor av kraftledningsgatorna för starkström i de NO, Ö och S- delarna av länet. Visserligen har Ärenprisnätfjäril aldrig rapporterats från dessa områden, men då gatorna delvis innehåller bra bestånd av ängsvädd är det av stort intresse. De stora gatorna från kärnkraftverket vid Forsmark är ännu inte så gamla, Två reaktorer laddades 1980 och det tredje 1985 med en sammanlagd effekt på ca 3 000 MW. Kraftledningsgatorna i NV och V delarna av länet är ca 100 år äldre. Denna del av rapporten kommer att redovisas separat med översiktlig karta över inventerade områden.

Resultat

1. Natura 2000-område Komossängen, Älvkarleby kn.

Efter återinplanteringen med två larvbon hösten 2002 har det stabilt funnits 4 larvbon somrarna 2003 och 2004. Det intressanta var, att jag hösten 2004 fick intrycket av, att fjärilarna hade valt att utplacera äggsamlingarna på samma platser som de var placerade hösten 2003.

Den restaurering av området som skedde vintern 2001-02 med borttagande av uppväxande gran medförde att det över stora områden, till följd av rotgödsel, kom upp ett högt gräs. Möjligen hade resultatet blivit bättre om röjningen hade skett vid en annan årstid samt mera successivt. De senaste två åren har delar av området slagits med lie där gräset sedan förts bort. Resultatet av detta visar att detta måste återupprepas för att det ska ge ett bestående resultat. De finns dock områden som från början hade en naturlig låg vegetation som är rikligt beväxt med ängsvädd. Dessa områden har till synes varit oförändrat de senaste tre åren. Området betas av rådjur.

2. Natura 2000-område, del av kragtledningsgata stolpe 39 - 49 (ca 840 m) N Marma skjutfält, Älvkarleby kn.

Hela Natura 2000-området består av ca 5 km ledningsgata och vid inventeringen år 2003 fanns där 651 larvbon vilket har redovisats tidigare. Vid årets inventering inventerades på grund av tidsbrist endast en kortare sträcka ca 840 m. På denna sträcka fanns förra året 139 larvbon och i år 124 larvbon. Det är omöjligt att säga något om utvecklingen i hela Natura 2000-området.

3. Natura 2000-område, Lindesberg – Marma skjutfält, Älvkarleby kn.

Ängen brukar varje år slås av militären och detta skedde även på sensommaren 2003. Ärenprisnätfjärilen håller till i den norra delen av ängen där det växer mycket ängsvädd. Kärnområdet är ca 75 m i kvadrat. Där fanns hösten 2003, 23 larvspinn. Den person som skulle samla ihop höet medelst traktor fick instruktioner av Länsstyrelsen och Upplandsstiftelsen att lämna ett av oss utstakat område där larvspinnen av ärenprisnätfjärilen fanns. I detta område tog vi sedan bort höet manuellt för att skona alla larvspinn. Tyvärr förstördes ändå 5 larvspinn i samband med traktorupptaget. Totalt sett blev dock resultatet mycket gott med en mycket riklig blomning av ängsvädd året efter och en markant ökning av antalet larvspinn till 31. Även på detta område tyckte jag mig märka att många larvspinn var placerade på samma ställen som förra året.

4. Natura 2000-område, Rullskjutbanan – Marma skjutfält, Älvkarleby kn.

Området där ärenprisnätfjärilen håller till är en öppen yta på ca 50 x 75 m med rikliga bestånd av ängsvädd. Området är placerad väster om den östligaste skjutvallen och norr om den körväg som löper genom området. Det lämpliga underlaget för ängsvädden har troligen skapat genom att området en gång i tiden skrapats ren från det översta jordlagret, kanske i samband med att vallen

byggdes. På så vis har ett kalkrikt moränlager blottlagts till båtnad för ängsvädd och en del orkidéer. På en liten yta i det NV hörnet växer det till och med ett bestånd av kattfot. Vi har liknande lokaler i detta område där en avskrapning av det översta jordlagret har givit upphov till en intressant flora som t.ex. V om Bockbo, se nedan under diskussion och vid Ambricka V om Marma skjutfält. Dock har det inom dessa områden efter en viss tid (10-20 år) kommit upp självsådd tall och björk som måste hållas efter. På Rullskjutbanan håller militären efter växtligheten för att ha fria skjutbanor.

Sommaren 2003 fanns här en relativt stark förekomst av ärenprisnätfjäril med 33 larvspinn. Spinnen fanns bara efter den norra, västra och södra kanten av det öppna området trots att det fanns ängsvädd även på andra ytor i området. Ett fåtal spinn fanns även strax söder av detta område efter dikeskanten av den körväg som löper över området. Det som utmärkte förekomsterna både 2003 och 2004 var att larvspinnen var något mindre och innehöll till synes mindre antal larver än larvspinnen vid Lindesberg. Ängsvädden verkar vara mera utsatta för torka på detta område. Många blad var även utsatta för någon slags svampskjukdom vilket var särskilt utpräglat sommaren 2003 då området utsattes för en ovanligt lång torka som höll i sig långt in på hösten. Enligt dagspressen utsattes Älvkarleby för den mest omfattande torkan på över hundra år. Antalet spinn minskade också med hälften från 33 spinn sommaren 2003 till 17 larvspinn sommaren 2004. Även här tyckte jag mig finna att fjärilarna valt samma placering för sina larver fast glesare gentemot förra året.

5. Natura 2000-område, kraftledningsgata – Västanå, Älvkarleby kn.

Detta år kunde jag inte finna några larvspinn av ärenprisnätfjäril. Förra året fanns här ett larvspinn i den nordvästra delen av kraftledningsgatan.

Området har en mycket hög bonitet och kalkhalt med rara växter som flugblomser *Ophrys insectifera* och majviva *Primula farinosa* efter körvägen som löper i gatan. Trots att här växer mycket ängsvädd växer området snabbt igen. Det är kanske ofta tillfälligheter som gör om området hinner ockuperas under öppningsfaserna. Området är intressant ur den synvinkeln att man här kan se hur den dynamiken fungerar. Lokalen har även andra kvalitéer. Det var på denna lokal som kärrtistelsmå-stävmalen *Scrobipalpa pauperella* upptäcktes som ny art för landet av Jan-Olov Björklund sommaren 2001 och undertecknad fann samma sommar och på samma lokal en mindre förekomst av kärrantennmalen *Nemophora minimella*, som ny för Uppland, sugande nektar på majviva

6. Natura 2000-område. Kraftledningsgata vid Flät, Älvkarleby kn.

Denna sedan gammalt klassiska lokal för ärenprisnätfjäril stod tom, för nu andra året i rad. Glädjande nog har Donzels blåvinge *Aricia nicias* åter dykt upp på lokalen (Nils Ryrholm muntl.). Detta är nu den enda kända lokalen för Donzels blåvinge i norra Uppland. Det har nyligen anlagts en snöscoterbana i kraftledningsgatan. Möjligen kan denna nya störning ha en positiv inverkan. Även

om kraftledningsgator ofta verkar vara mycket robusta med sin regelbundna röjning kan man dock i hundraåriga gator på vissa sträckor se en viss jansering av området beroende på underlag och bonitet. Ett allvarligt problem på många ställen är att riset aldrig förs bort

7. Natura 2000-område, en kortare sträcka, stolpe 1109 -1111 (640 m) av Kraftledningsgata vid Siggefora, Uppsala kn.

Hela Natura 2000-området består av ca 8,3 km ledningsgata. Vid inventeringen som utfördes år 2003 noterades det 230 larvbon. Vid årets inventering som omfattade ca 640 m minskade antalet larvbon från 37 till 35 larvbon.

Det inventerade område har en förhållandevis hög bonitet där igenväxningen går något fortare än huvuddelen av ledningsgatan. Därför är det svårt att säga något om utvecklingen i hela dess sträckning

8. Ca 400 m lång körväg på hygge i anslutning till kraftledningsgatan vid Siggefora.

Hygget ligger ca 250 m Ö om kraftledningsgatan och N om Siggeforavägen. Detta är första gången som jag sett att ärenprisnätfjärilen har kunnat utnyttja hyggesfasen för en etablering. Problemet är att ängsvädden inte hinner nyetablera sig på den relativt korta hyggesfasen. Den industriellt drivna skogen ger inte utrymme för att det finns öppningar kvar med reträttplatser av ängsvegetation som kan blomma upp under hyggesfaserna. Det bör noteras att den körväg, efter vilket ängsvädden växte, fanns där innan hygget bildades vilket också syns på gamla kartor. Detta undantag har därför medfört att Ärenprisnätfjärilensnabbt kunde kolonisera det nya området med 12 larvspinn

Biotopbilder

Lokal för ängsvädd, Lindesberg Marma skjutfält hösten 2004. Foto:Pär Eriksson

Larver av ärenprinsnätfjäril, Lindesberg 27.8.2004.

Foto: Pär Eriksson

Larvspinn av ärenprisnätfjäril *Euphydryas aurinia* i augusti månad i Uppsala län sommaren 2003 och 2004.

Komossängen.	Antal spinn	
År	2003	2004
Antal larvspinn	4	4

Del av kraftledningsgata (ca 840 m) N Marma skjutfält.	Antal spinn	
År	2003	2004
Antal larvspinn	139	124

Lindelsdal, Marma skjutfält.	Antal spinn	
År	2003	2004
Från början 23 spinn sedan förstördes 5 spinn vid slätter.	23 (18)	31

Rullskjutbanan, Marma skjutfält.	Antal spinn	
År	2003	2004
Antal larvspinn	33	17

Kraftledningsgata Västanån Natura 2000-område(ca 700 m)	Antal spinn	
År	2003	2004
Antal larvspinn	1	0

Flät, Natura 2000-område, augusti 2003. (ca 800 m)	Antal spinn	
År	2003	2004
Antal larvspinn	0	0

Siggefora, Natura 2000-område, (delområde ca 640 m)	Antal spinn	
År	2003	2004
Antal larvspinn	37	35

Efter körväg på hygge, Siggefora. (ca 400 m)	Antal spinn	
År	2003	2004
Antal larvspinn	0	12

Diskussion

I takt med att de blomsterrika skogsängarna försvinner har förekomsten av ärenprisnätfjärilen i Uppsala län, liksom stora delar av det övriga Sverige, blivit tillbakaträngd till kraftledningsgator. Undantaget i Uppsala län har varit Marma skjutfält som med sitt gammelmådiga mosaiklandskap har kvar två förekomster som påminner om de rika skogsängar som fanns i Älvkarleby kn i början av 1940-talet (Eliasson, H. 1945. Macrolepidopterfaunan i Älvkarleby. –*Ent.Tidskr.* 66(136 – 154). Vår tanke har varit att om möjligt få fram ett nätverk av lämpliga skogsängar i Älvkarleby kn. Som ett led i detta påbörjades en restaurering av Komossängen vintern 2001 –02. På tur står flera ängar på Marma skjutfält. Redan nu till våren borde man överväga att flytta över en del larver från Rullskjutbanan till en mycket riklig ängsvädd- och majvivelokal vid Bockbo som ligger <2 km SO om ärenprisnätfjärilslokalen vid Rullskjutbanan. Denna ängsväddlokal har troligen skapats genom att översta jordlagret har skrapats bort, jämf. under Rullskjutbanan, ovan. Även denna lokal kommer efterhand att behöva röjas från en del uppväxande småtallar. En annan lokal där man även bör överväga att göra en överflyttning av larver är en vägsträcka med mycket ängsvädd och okidéer. Den lågt trafikerade vägen heter Gåstedts gata eller ”Sökvägen” och löper mellan Lindesdal och Rullsskjutbanan. Vägsträckan omges av hygge på båda sidor.

Vid förra årets inventering fick undertecknad det stora nöjet att se närmare 1000 olika larvspinn av ärenprisnätfjärilen. Det som slog mig var att fjärilarna tycks ha en förmåga att inte lägga äggsamlingarna för tätt vilket torde ha en stor betydelse efter en lyckad övervintringen då det annars kan bli konkurrens på mat till alla larver. Jag har även märkt att äggsamlingarna inte läggs på solitära plantor även om de är storväxta. Överhuvudtaget verkar dom inte välja dom största plantorna utan det verkar som andra faktorer är viktigare, som placering i förhållande till solen ,dränering och att växterna växer i bestånd. Har även sett undantag där spinn har placerats på relativt skuggiga platser under örnbräken. Har i år även tyckt mig märka att fjärilarna ofta väljer samma placering från år till år, se ovan.

Planering för sommaren 2005

Man kan överväga ytterligare inplanteringar på några nya lokaler på Marma skjutfält samt en återinplantering vid Flät och Västanån. Framförallt Flät känns angeläget. Inplanteringen vid Komossängen skedde med två larvspinn från Östanå hösten 2002 med gott resultat. Det vore intressant att försöka flytta larver under våren, för att pröva även detta. Med ärenprisnätfjäril på lokalen kan man se hur de reagerar med en nyanlagd snöskoterbana i ledningsgatan. Det känns även angeläget att fortsätta uppföljningen med inventeringar i en eller annan form. Bland annat bör larvspinnen på valda delar utmärkas i terrängen för att följas upp året efter för att lära sig något om fjärilarnas biotopval för larverna.